

KILENCEDIK MAGYAR JOGÁSZGYŰLÉS

AZ ÜZLETI BIZTOSÍTÁS, A NYUGDÍJBIZTOSÍTÁS ÉS AZ EGÉSZSÉGBIZTOSÍTÁS JOGI SZABÁLYOZÁSÁNAK PROBLÉMÁI

A biztosítási érdek, mint az érvényes vagyonbiztosítás előfeltétele

Dr. Kovács Kázmér

elnökhelyettes

Budapesti Ügyvédi Kamara és a Magyar Ügyvédi Kamara

Tisztelt Kollegák!

Amint arról az előző előadásokban szó volt, a társelőadóknak némi fejtörést okozott mai szekcióülésünk címeként még tavaly ősszel kiválasztott hosszú elnevezés, melynek ihletője nyilván a szociális biztosítások körüli folyamatosan változó helyzet lehetett. Éppen ez a változó helyzet, a szabályozás képlékenysége vezetett oda, hogy a kínálgató lehetőséggel, miszerint az összefüggéseket vizsgáljuk a nyugdíjbiztosítás és egészségbiztosítás, valamint a klasszikus üzleti biztosítások karakteresen biztosításjogi vonatkozásai között az előadók nem tudnak élni, de amint látható volt, ehelyett mindenki a maga szakterületének valamely alapkérdését érintette.

A magam részéről alapkérdésnek tekintem a biztosítási érdek, mint biztosításjogi szakkifejezés tényleges tartalmának tisztázatlanságát, hiszen a biztosítási érdek hiányában megkötött vagyonbiztosítási szerződéshez a jog a semmisség, vagyis a legsúlyosabb jogkövetkezmények egyikét fűzi, és előadásomat ennek a problémakörnek a megvilágítása köré építem.

A vagyonbiztosítás egyik alaptétele, hogy a vagyonbiztosítási szerződés kötve van a biztosítási érdekhez, ami abban jut kifejezésre, hogy

- egyrészt *megkötni is csak* biztosítási érdek fennállása esetén lehet, amit a hatályos Ptk úgy fogalmaz meg az 548. §-ban, hogy „vagyonbiztosítási szerződést csak az köthet, aki a vagyontárgy megóvásában érdekelt, vagy aki a szerződést érdekelt személy javára köti meg.”
- másrészt úgy, hogy a biztosítási érdek *megszűnésével* a biztosítás vagy annak megfelelő része a hónap utolsó napjával megszűnik (545.§ (2) bek.)

A biztosítási érdek meglétéhez fűződő törvényi követelményt a bírói gyakorlat gyakorlatilag a tulajdonosi érdekeltség esetére szűkítette, aminek adott esetben a biztosítási szerződés érvényes létrejötte, vagy éppen megszűnése szempontjából is perdöntő jelentősége lehet.

Ezzel kapcsolatban érdemes utalni rá, hogy – mint ismeretes – egyre gyakoribbá válnak a lízingszerződések, olyannyira, hogy a Ptk. tervezet a kötelmi jog különös részében az egyes szerződések között önállóan már feltünteti. A lízingszerződések egyik leggyakoribb területe a gépjárműlízing. Ismeretes az is, hogy a lízingszerződéseknél a lízingadó a tulajdonos, a lízingvevő a használó, majd a futamidő leteltével maradványértéken a lízingvevő „magához váltja”, azaz megveszi a lízingtárgyat. A lízingbeadó, mint finanszírozó már a lízingszerződés megkötésekor előírja a casco szerződés megkötését azzal, hogy „kedvezményezettként” őt kell feltüntetni, hiszen a lízingtárgy a finanszírozás biztosítéka, így szükséges, hogy annak esetleges megrongálódása, netán megsemmisülése, ellopása esetén az annak helyébe lépő tárgyra megmaradjon a finanszírozó biztosítéka.

Amint látható a finanszírozó is, a biztosító is tökéletesen körülbástyázza – indokoltan – saját érdekét. Nézzük azonban,

- hogyan érvényesülhet a lízingvevő biztosításjogi érdeke, aki előírászerűen fizeti, a lízingdíjat, fizeti a biztosítási díjat, és lejáratkor magához kívánja váltani a lízingtárgyat a biztosítás fenntartása mellett,
- vagy nézzük azt, hogy hogyan alakul a biztosítási jogviszonya annak a lízingvevőnek, aki egy casco szerződést még a lízingszerződés megkötése előtt olyan időpontban kötötte meg, amikor a biztosítandó vagyontárgyat már ugyan birtokban tartotta, de a lízingszerződés keletkezése – melyre tekintettel a casco szerződés a lízingtárgy tulajdonosa, mint kedvezményezett javára létrejött – későbbi volt, mint a casco szerződés.

Az alábbiakban azt mutatom be, hogy a fenti bizonyított tényállások alapján a Fővárosi Bíróság Gazdasági Kollégiuma több jogerős ítéletében

- igazodva a Ptk. Kommentár alábbiak szerint ismertető szerintem téves szövegéhez, és a Legfelsőbb Bíróság félreérthető indokolású BH-ban közzétett eseti döntéséhez
- hivatkozva a tulajdonosi érdekeltség hiányára, elutasította a biztosítási összeg kifizetése iránti kereseteket,
- miközben a biztosító előzőleg éveken keresztül befogadta a biztosítási díjat,
- sőt nyilván más biztosítók is sok ezernyi mit sem sejtő lízingelő biztosítottól jelenleg is befogadják, miközben ezen döntések szerint ténylegesen kockázatban nem állnak.

A Ptk. Kommentár ugyanis a következőket tartalmazza:

„Felvethető, hogy a biztosított vagyontárgy eladása esetében az eladó (a volt tulajdonos) biztosítási érdeke nem szűnik meg minden esetben (pl. a tulajdonjog fenntartása, a vételár megfizetésének késedelme, az átruházott vagyontárgy szavatossága esetén, amikor is a volt tulajdonosnak (az eladónak) az átruházott vagyontárgy épségben maradásához fűződő érdeke fennáll).

Figyelemmel azonban arra, hogy ha a biztosítási érdek megszűnik, a szerződés a Ptk. 545. § (2) bekezdése értelmében a hónap utolsó napjával megszűnik, valamint arra, hogy a vagyontárgy biztosítási szerződést csak a vagyontárgy megóvásában érdekelt személy köthet, az említett aggályok ellenére is elfogadható az olyan jogszabályi értelmezés, amely szerint a tulajdonosváltás automatikusan megszünteti a biztosítási szerződést.”

Hasonló helyzetet teremt a BH 2000. évi 13. számú jogesete, mely kimondja, hogy tulajdonszerzés hiányában érvénytelen a casco biztosítási szerződés, ha a szerződő fél a gépkocsit nem tulajdonostól szerezte. A konkrét jogeset szerint a felperes, mint vevő annak ismerete nélkül vásárolta meg a perbeli gépjárművet, hogy az korábban fiktív vámkezeléssel került az országba, ezt követően megkötötte rá a casco biztosítást, majd amikor később ellopták tőle, a biztosító helytállási kötelezettségét megállapító jogerős ítéletet a Legfelsőbb Bíróság - a biztosítási érdeket a tulajdonosi érdekekkel egy nevezőre hozva - megváltoztatta és a felperesi keresetet elutasította. Ennek során utalt a Ptk. 548. §-ára, miszerint vagyontárgy megóvásában csak az köthet, aki a vagyontárgy megóvásában érdekelt, és mivel a károsultnak nem képezhetette tulajdonát a nem tulajdonostól érvénytelen szerződéssel „megvásárolt” gépkocsi, ezért a biztosítási szerződés is a Ptk. 548. §-ába ütközően jött létre, ennél fogva semmis.

Ez az érvelés álláspontom szerint nem értékeli a tulajdonosi érdek és a más – a vagyontárgy megóvásához fűződő – érdek közötti lehetséges, és a jogalkotó által tudatosan alkalmazott különbséget, és szerintem ez okból téves. A tévedés abból is fakad, hogy a döntés figyelmen kívül hagyja, hogy a vagyontárgy biztosítási szerződéseknél a biztosítási érdek megkövetelésének nem más, hanem elsődlegesen kármegelőzési és kárenyhítési, a kockázatközösség érdekvédelmével összefüggő szempontjai vannak, nevezetesen az, hogy a szerződő / biztosított *ne legyen közömbös* a biztosított vagyontárgy sorsát illetően, mert az érdektelenség aránytalanul megnövelné a biztosítási esemény bekövetkezésének kockázatát a biztosító és a többi biztosított hátrányára. Az ismertetett esetben és a többi hasonló esetben sincs erről szó. Abban az esetben, ha a jogalkotó kizárólag a tulajdonoshoz kívánta volna telepíteni a vagyontárgy biztosítási szerződés megkötésének lehetőségét, akkor így is fogalmazhatott volna.

Az említett eseti döntés és a Ptk. kommentár még Zoltán Ödön által fogalmazott kitétele azután oda vezet, hogy a Fővárosi Bíróság Gazdasági Kollégiuma egyebek között a következőképpen változtatta meg a szerintem helyes elsőfokú ítéleteket, és az alábbi indokolással utasítja el a folyamatosan a biztosított vagyontárgyat saját érdekükben maguknál tartó és biztosítási díjat fizető lízingelők kárigényét:

A II. fokú Bíróság egyetért a felperes azon hivatkozásával, hogy önmagában a tulajdonos személyének a változása nem érintette volna a felperesnek, mint tartós bérlőnek a vagyontárgy megóvásában való érdekelttségét. A felperes vagyontárgy megóvásához fűződő érdeke azonban a tartós bérleti jogviszony lejáratakor megszűnt, a felperes által hangsúlyozott folyamatos felperesi birtoklás tényszerűsége ellenére, a felperes legfeljebb jogalap nélküli birtokosnak volt tekinthető az adásvételi szerződés megkötéséig tartó legalább pillanatnyi időszakban. Ezen köztes időszakban felperes semmiképpen nem rendelkezhetett a vagyontárgy biztosítási szerződés megkötéséhez a Ptk. 548. §-ában előírt vagyontárgy megóvásában való – az irányadó bírói gyakorlat által megkívánt – érdekekkel.

A Legfelsőbb Bíróság pedig ugyanebben az ügyben felülvizsgálati ügyszakban a következőképp foglalt állást, amikor a jogerős ítéletet törvényesnek jelentette ki:

„A felperes bérleti jogviszonya és a bérbeadó tulajdonjoga a biztosított gépjárműre megszűnt, így a biztosítási jogviszony alapját képező biztosítási érdek elenyészett. A biztosítási jogviszony hatályát veszítette és az új tulajdonossal kötött haszonkölcsön szerződés azt nem állíthatta helyre azáltal sem, hogy a felperes a gépjárművet folyamatosan használatban tartotta és a biztosítási díjat fizette.”

Egy másik eseti döntésben a Fővárosi Bíróság Gazdasági Kollégiumának biztosítási ügyekben eljáró tanácsa a következőket állapította meg:

„XZ tulajdonjogának – bármilyen rövid időre is történt – megszűnése a biztosítási szerződés tekintetében érdekmúlást eredményezett, figyelemmel arra is, hogy a vonatkozó bírói gyakorlat a biztosítási érdekekhez nem gazdasági vagy más egyéb racionális érdeket, hanem jogi érdeket kíván meg”.

A helyzet azáltal tehát még hátrányosabb a biztosítottakra nézve, hogy a Ptk. 545 § (2) bekezdése értelmében megszűnt biztosítási szerződés már nem állítható helyre a biztosítási érdek „feléledésével”, akkor sem, ha a biztosított ezt követően esetleg hónapokon, esetleg éveken keresztül fizeti a biztosítási díjat, és azt a biztosító befogadja.

A Ptk. tervezetében valamivel az eddiginél bővebb megfogalmazás a következő:

„Biztosítási szerződést csak az köthet, aki valamely vagyoni vagy személyhez fűződő jogviszonya alapján a biztosítási esemény elkerülésében ... érdekelt, vagy aki a szerződést az érdekelt személy javára köti meg”.

Látható tehát, hogy a jogalkotás és a joggyakorlat nehezen határozza meg a biztosítási érdek fogalmát, melynek okait keresve a Ptk. 549. § (1) bek.-ében bukkanhatunk némi magyarázatra, mely szerint a biztosítási összeg nem haladhatja meg a biztosított vagyontárgy valóságos értékét. Azok azonban, akik a biztosítási érdek fogalmának értelmezése során a szűkítő – valójában törvényi megfogalmazástól eltérő – értelmezés mellett érvelnek, olyan példákat hoznak, arra hivatkoznak, amelyek szerintem a Ptk. 549. §-án keresztül megfelelően kezelhetőek lennének a biztosítási érdek indokolatlanul szűkítő értelmezése nélkül is.

Ilyen – a szűkítő gyakorlat melletti - hivatkozás lehet, hogy ugyanarra a vagyontárgyra a tágabb értelmezés esetén esetleg párhuzamosan több biztosítás is köthető lenne, mivel a tulajdonos mellett a vagyontárgy megóvásához fűződő érdekelttségét pl. a zálogjogosult, vagy más érdekelt is igazolni tudja, és így felmerülhet egy rosszhiszemű érdekelt, akár a tolvaj érdekelttsége is a vagyontárgy megóvásában.

Természetesen valamennyien érezzük, hogy a tolvajt nem kell védelemben részesíteni, azonban úgy gondolom, hogy a dolgok akkor kerülnek a helyükre, ha minden jogintézmény a maga területén tölti be a rendeltetését. A tolvajra vonatkozik a Btk. 77/B. §-ának c) pontja, miszerint vagyonekobjást kell elrendelni arra a vagyona, amely a bűncselekmény elkövetése során szerzett vagyon helyébe lépett. Ezért nem az a helyes megoldás, hogy a biztosító az ilyen kárt nem rendezi, hanem az, hogy az ilyen módon történt teljesítésére vagyonekobjást kell kimondania a lopás elkövetőjével szemben eljáró bíróságnak.

Szerintem a biztosítási érdekre nézve irányadó álláspontot ugyanis a Ptk. újabb Kommentárjának következő szövege tartalmazza: *„Az érdekelttség nemcsak a tulajdonosnál, hanem a vagyontárgy őrzőjénél, szállítójánál, bérlőjénél, haszonbérlőjénél is megállapítható.”*

A Ptk. Kommentár ugyanakkor részletező okfejtésében már csak azzal foglalkozik, hogy mi a helyzet akkor, ha ugyanaz a személy több biztosítónál ugyanarra a

vagyontárgyra, ugyanazon veszélyhelyzetre több biztosítást köt, és azt mondja, hogy ez lehetséges, de csak akkor, ha a biztosítók tudnak egymásról, és az együttes biztosítás összértéke nem haladja meg a biztosított vagyontárgy valóságos értékét, viszont nem beszél arról, hogy mi van akkor, ha nem ugyanaz a személy köti ezeket a biztosításokat.

A dilemmát jól mutatja a szerződő fél halálával kapcsolatos rész a Ptk. Kommentárban, melyről úgy foglal állást, hogy ezt a tényt ugyan közölni kell a biztosítóval, de a halál ténye nem jelenti a biztosítási érdek megszűnését. Ez a következtetése a Kommentárnak nem teljesen érthető, mert a biztosítási érdek megszűnésének a szerződés megszűnése szempontjából lenne jelentősége, de nincs jelentősége akkor, ha a szerződés egyéb okból úgyis megszűnik. Márpedig a biztosítási szerződés meghatározott felek között jön létre, és írásbafoglalás nélkül érvénytelen, és a jogviszony alanyainak kérdése olyan lényeges körülmény, ami az írásba foglalt szerződésből nem mellőzhető. Tény, hogy indokoltnak látszik, hogy abban az esetben, ha az örökösök a biztosítási díjat továbbra is fizetik, a biztosító továbbra is kockázatban maradjon. A Kommentár ezt a kérdést megkerüli, mert csak annyit mond róla, hogy itt olyan lényeges körülményről van szó, amit a biztosítóval közölni kell, és ezen túl már csak annyit közöl, hogy lehetségesnek tartja a felek közös megegyezéssel történő szerződésmódosítását. De mi van, ha ez nem történik meg? Szerintem indokolt lenne a gépjárműfelelősségbiztosításnál alkalmazott viszonylag új szabály általánossá tétele.

A gépjármű felelősségbiztosításról szóló 190/2004. (VI.8) Korm. rend. 2. § (4) bekezdése 2004. óta úgy rendezi a kérdést, hogy: *„Az üzembentartó halála esetén a gépjármű abban az esetben vehet részt a forgalomban, ha annak birtokosa a halál tényét a biztosítónak bejelentette, és a szerződést díjfizetéssel hatályban tartja.”* (ily módon ez legkésőbb a hagyatéki eljárást lezáró határozat jogerőre emelkedéséig lehetséges).

A biztosítási érdek fogalmával egyébként a közzétett Legfelsőbb Bírósági döntések szinte kizárólag a gépjármű felelősségbiztosítás területén foglalkoznak (tehát nem a vagyonbiztosítási területen), ami egyrészt a Ptk. 567. § (3)-ben foglaltakra tekintettel (miszerint jogszabály alapján a kötelező biztosítás szabályai eltérőek is lehetnek) nem eligazító általánosságban, másrészt a gépjármű felelősségbiztosítás ide vonatkozó szabályai többször változtak is. Nem a gépjármű felelősségbiztosítás területén felmerült esetet tartalmaz a BH 2005/319 (közzétéve az EBH 2004. 1122 szám alatt), mely a tulajdonjog fenntartása esetén a vevő biztosítási érdekét vitató biztosítóval szembeni felülvizsgálati ítéletet ismerteti, de a Legfelsőbb Bíróság itt is csak a Ptk. 376. § (4) keresztül látja a vevő biztosítási érdekét igazolhatónak, azaz arra tekintettel, hogy a Ptk. ezen tulajdonjogi rendelkezése értelmében: *„A vevőnek átadott dolog elpusztulásának vagy értékcsökkenésének veszélyét – a tulajdonjog fenntartása esetében is – a vevő viseli.”*

Erre utalva mondja a Legfelsőbb Bíróság, hogy ebből a kárveszély viselési kötelezettségből ered a felperesi vevőnek a biztosított vagyontárgy megóvásához fűződő érdeke, aminek következményeként a szerződést biztosítottként megkötötte, és kimondja, hogy: *„A felperes jogállása a biztosító helytállása szempontjából a tulajdonosénak felel meg, ezért az alperes szolgáltatási kötelezettsége alól nem mentesülhet.”*

Ezen megfogalmazás tekintetében azonban több észrevétel is tehető:

- egyrészt az, hogy a biztosítási érdeket visszajuttatja a tulajdonosi érdekeltséghez, és azon keresztül látja igazolhatónak, holott sem a biztosítás, mint jogintézmény célja, sem a törvény szövege ezt a szűkítést nem indokolja, a biztosítási érdek igazolható „kvázi tulajdonosi” pozíció nélkül is,
- másrészt az, hogy a jogeseten keresztül igazolhatóvá válik a többes biztosítási érdekeltség elkerülésére törekvő gyakorlat kényszerű következtetlensége, betarthatatlansága. Itt utalok az előadásomban a Ptk. Kommentárból elsőként idézett részre, amely éppen a *tulajdonjog fenntartása melletti eladás esetét* emelte ki, mint olyan esetet, amikor a már nem tulajdonos volt eladó biztosítási érdeke az eladással nem szűnik meg, az továbbra is fennáll, itt pedig a vevőre nézve történt meg ugyanennek egyidejű igazolása,
- azaz a két esetet párhuzamba állítva látható, hogy tulajdonjog fenntartással történő eladás esetén *mind az eladó, mind a vevő* oldalán a biztosítási érdek(ek) fennállását a jogalkalmazásnak mégis el kellett ismernie,
- ami bizonyítja, hogy nem igazolható és nem is tud következetes lenni egy olyan szakmai álláspont, amely a biztosítási érdeket a tulajdonosi érdekekkel kívánja mindenáron azonosítani.

Fentiekre tekintettel javaslom, hogy a szekció ülés végén elfogadott Ajánlás részét képezze, hogy:

A szekcióülés a jogalkotó figyelmét felhívja annak szükségességére, hogy vagyonbiztosítás során használatos „biztosítási érdek” fogalommeghatározását tekintse át különös tekintettel annak a tulajdonosi érdekekhez való viszonyára.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket.